

HEEM-
NIEUWS

Heemkundekring Bergeijk

de Keersopper

nr 12

In dit nummer:

Over Budel, pleisterplaats van Bergeijkse haarteuten (18 ^e eeuw)	<i>Ad Tilborghs</i>	p 2
Paaikes of Peikes	<i>Gerard de Brouwer</i>	p 4
Marcel Magnée, Burgemeester van Bergeijk en Luyksgestel (4)	<i>Martien Veekens</i>	p 6
De Vrijheidsboom	<i>Hans Verdonk</i>	p 14
Schatgraven ?	<i>Wim van Dooremolen</i>	p 19
Kerkhof St.Petrusbanden Bergeijk	<i>Wim van Dooremolen</i>	p 21

Heemkundekring Bergeijk
Secretariaat: Hoek 25A
5571 GJ Bergeijk
Tel: 0497 57 17 19
e-mail: doorem@planet.nl
Rabo Bank Bergeijk Rek.nr 10.13.73.627

DE KEERSOPPER

NR 12

febr. 2009

HEEMKUNDEKRING BERGEIJK

Hallo, heemkundevrienden,

na een jaar met veel Rietveld, Ruys en De Ploeg, eens kijken wat dit jaar brengt.

Nou ja, helemaal weg zijn die onderwerpen nooit. Zo heeft onze Heemkundekring nu een boek 'De historie van De Ploeg en zijn weverij te Bergeijk'; als deel 1 van een reeks "Rond 't Bergeijks Heem". Dit boek (90 pagina's in kleur), met ondergetekende als schrijver-samensteller is voor €12,50 te verkrijgen.

Maar we doen meer, b.v.

* Werken aan een fotoboek over Bergeijk 'van vruuger'.

* Kennis van ons dorp en het verleden overdragen aan de jeugd via het Cultuurpunt Bergeijk.

* Cultuurhistorie in het Boven-Dommel gebied bij de Keersop.

* En over de lopende activiteiten rapporteren we in de algemene ledenvergadering op 17 maart.

In deze Keersopper o.a.

- Over Teuten, altijd interessant gezien met de komst van een toeristisch centrum Teutenhuis.
- De Vrijheidsboom.
- Natuurlijk het vervolgverhaal over Burgemeester Magnee.
- En dat raadhuis van Bergeijk stond er vorige keer slecht in : dat plaatsen we dus nog een keer.

Wim van Dooremolen, voorzitter

Redactieleden:

Wil van Ham

e-mail wilvanham@wemail.nl

Wim van Dooremolen

e-mail doorem@planet.nl

Ad Tilborghs

Martien Veekens

Over Budel, pleisterplaats van Bergeijkse haarteuten (18^e eeuw)

De notariële en rechtelijke archieven van Bergeijk bevatten gegevens die inzicht geven in de handel en wandel van Bergeijkse teuten en hun onderling verwantschap. In die archieven vinden we bijvoorbeeld akten waarin plaatsen en gebieden worden genoemd waar zij zich in den vreemde ophielden, soms honderden kilometers verderop. Hoe zij daar kwamen, welke route zij dan volgden, is eigenlijk nog steeds in nevelen gehuld. Behalve dan als het gaat om de eerste kilometers van een Bergeijkse haarteut. Van iemand die het aandurfde... *om sijn cost ende broodt te comen winnen en verdienen, soo met het incoopen als vercoopen van menschen haijr daar men paruijken en callotten aff maakt, als andere coopmanschappen ...*

De haarteut liep in het verre buitenland stad en land af om vooral vrouwenhaar te verzamelen. Voor de hand ligt dat hij niet zelf bij het vrouwvolk de lokken afknipte, maar hiervoor een lokale “zetbaas” inschakelde die dat dan tegen een zekere vergoeding verzorgde. De zo verzamelde haren verkocht hij daarna tegen grof geld aan pruikenmakers (zoals in Keulen en Parijs) om dan met een welgevulde beurs weer huiswaarts te keren.

Teuten van Bergeijk gingen over Budel. Dit blijkt wanneer in 1766 Francis Vissers, koopman te Bergeijk (63 jaar), Matheus Vissers, koopman te Bergeijk (66 jaar) en Laurens Joordens, oud-koopman te Borkel (53 jaar) op verzoek van twee inwoners van Budel het volgende verklaren ...*dat wij altijd onze reis genomen hebben over budel om te gaan naar duitsland om onze koophandel in duitsland te bedrijven en dat wij wederom over budel naar huis retourneren*

Francis Vissers (overleden in 1770) trouwde Margriet Helsemans en was niet alleen een teut maar ook bierbrouwer te Bergeijk. Matheus Vissers was zijn broer, gehuwd Anna Maria Wachtelaars. Van hem weten we dat hij obligaties had uitstaan in Luxemburg. De Vissers waren geparenteerd aan andere teuten. Zoals Hendrik Jan Palen, hun oom, die in 1708 expliciet wordt vermeld als handelend in mensenhaar. Van Laurens Joordens weten we dat hij in 1758 opdracht krijgt naar Duitsland af te reizen om daar de tegoeden van Arnoldus Boons (telg uit een teutenfamilie) te gaan opeisen. De verklaring geeft ook de informatie dat een specifieke herberg al jarenlang hun pleisterplaats was... *dat van alle oude tijden wij onze verversingen namen ten huize en herberge van reijnier van distel, gelijk wij wel weten dat onze ouders en vrienden altijd ook gedaan hebben.*

De kortste weg van Bergeijk naar Budel bedraagt over het huidige wegenet ongeveer 20 km. Indertijd was op die route van verharde wegen nog geen sprake. De route ging voor een groot gedeelte door de heide. Met kerktorens als oriëntatiepunten. Over zandpaden die bij langdurige droogte of hevige regenval moeilijk begaanbaar zullen zijn geweest. Maar, als ze er stevig de pas in konden houden, waren ze binnen 4 uur al op de plaats van bestemming.

Dat ze toen steeds te voet gingen, en niet met paard en wagen, blijkt uit vervolg van hun verklaring ... *dat wij vervolgens door den hof en aangslag van reijnier van distel gegaan zijnde, voorts hebben gebruikt een pad door de akker van de weduwe pieter tielemans en bartel van cranenbroek...* om dan

via Weert de reis naar Duitsland te vervolgen.

De verklaring diende namelijk als ondersteunend bewijs dat er in Budel van oudsher sprake was van een “recht van overpad”. Over dit recht was een geschil ontstaan en advocaten werden ingeschakeld om hierover te procederen. Een jaar eerder al werd ene Lambert Martens daarom verzocht ter zake een verklaring af te leggen. Hij laat opschrijven *dat hij in 1715 of 1716 schutter is geweest van deze heerlijkheid (Budel), in welke tijd hij altijd gewoon is geweest keuren te leggen en verbod te doen van alle wegen van paden, maar dat hij deponent nooit keuren heeft gelegd of enig verbod gedaan ontrent de pad...*

En dat in die tijd Bergeijkse teuten met hun opgroeiende zonen van dat voetpad gebruik moeten hebben gemaakt, kan worden afgeleid uit het slot van hun verklaring... *dat dit voetpad en overpad door de voorschreven akkers ons, en onze voorzaten boven menschen geheugen altijd heeft gediend tot een vrije en onbelemmerde passage, en speciaal dat wij van den jeugd af aan dat wij met onze voorzaten mede zijn gegaan naar duitsland het gemelde voet en overpad zelfs publiek, vrij en zonder tegenzeggen van iemand gebruikt en gepasseerd hebben...*

Ad Tilborghs

Bronnen: Budel RA 65 f. 198, Bergeijk RA 105 f. 101

PAAIKES OF PEIKES

Ut is moeilijk ut te legge hoe dà ge ut allemaol ut moet sprèke mar een ding is zeker ut gè over un wegske. Vruuger haode veul meer paaikes as dè ge dà nou zie, ze zèn haost allemaol verdwene in de loop der jaore. Hil vruuger liep ur un paaike vanaf de kerk naor dun hoek gè kwamt ongeveer nèffe Mie Plas. Ut paaike wier steeds meer gebrúkt dur de boere um naor de kerk en de winkel te gaon. Dûr waorre nog gin harde weeg in diéen tède. Ut paaike wier steeds brééer en toen gonge ze ur ut urste hous bouwe. Al gouw kwomme ur meer hous en toen ut Patronaat wier gebouwe hiette ut paaike vort Patronaatstraot. Loater toen de weg hard wier gemaakt moes de naam veranderd wòrre in Dokter Rauppstraot en dà is zo gebleve tot vandaog. De Patronaatstraot hai òk un stuk of 3 zijpaaikes, bè de kerk begòs ut al mee ut kerkpaaike dà op ut eind bè de Magneestraot Sengerspaaike hiette. Ut is sund dè ut ur nie hullemaol mir is want wie van de ouw garde hi daor nou nie mee un meidje in d'n tuin gehange. Mee de kermis moeste ooit un plèkske zien te vène zo druk waost ur. Hier zèn hil wà bergaikse huwelijke begonne of moete beginne.

Ut Kerkpeike in 1960

Dan h dde nog ut Driedonkx paaik  d  liep  k van de Patronaatstraot naor de Magneestraot en wier veul gebr kt dur de schooljeugd um naor de school te gaon. Dees paaik  is aok van de kaart verdwene. Neffe ut Patronaat aon d'n overkant van de weg hebbe ze un nieuw paaik  naor Willem Driedonkx genoemd. De Marijkestroat die vruuger de luierstraot wier genoemd waos vruuger aok un zandpaaik . Ut is m r goed d  ze vruuger mee unnen truc Mie Plas ut zun houske hebbe gekrege anders w st nou nog zandweg geweest. N ffe Toon Mierd in dun Hoek liep aok al un paaik  van t d'n Hoek naor de laotere Marijkestroat m r d  wier w nnig gebr kt. Aok neffe Januske van Poppel liep un paaik  van t d'n Hoek naor ut houte-re brugske over de Keersop. Ut paaik  w s vur de boere die ut gebr kte um naor de waai te gaon en wij um te speule. In Bergaik z n nog veul meer bekende paaikes geweest, zo as ut Domineespaaik  wa laoter de Domineestraot is gaon hiette. Ut Spirituspaaik  d  liep van de grote Broekstraot neffe ut spiritusfabriek naor de kl n Broekstraot. Dan h dde nog ut Bieringspaaik  in de Nieuwstraot, ut Anna Lommerspaaik  in de Broekstraot en ut Tabakspaaik  in de Maai.

Gelukkig komme ur aok nieuw paaikes b  zo  s ut Thijs van Jan W tjespaaik  d  is in 1988 geopend in de buurt van ut volks t intje van Thijs. Veurig jaor is er neffe ut kerkhof nog un nieuw paaik  geopend ut Johan Rijkerspaaik . Ut is wel sund d  er gin Kis Kep of Toon van Kallel Lamm paaikes z n.

Mar bospaaikes houen we

Ik ben ur klaor mee, ut zal wel un peike w rre.

Gerard de Brouwer

Marcel Magnée

(4)

Burgemeester van Bergeijk en Luyksgestel

16 maart 1941 – 8 juli 1944

In dit laatste artikel van de reeks over burgemeester Magnée beschouwen we de periode na zijn wegvoering uit Vught op 5 september 1944. Een bijzonder triest moment temeer daar nog geen twee weken later zijn Bergeijk en Luyksgestel al de bevrijding van het Duitse juk zouden mogen ervaren, nadat op 11 september (dus maar 6 dagen later!) door de eerste verkenningseenheid van de Second Household Cavalry de bevrijding van Nederland juist op Bergeijks grondgebied was begonnen.

Op zaterdagavond 9 september 1944 kwamen de uit Vught ‘afgevoerden’ aan in het Duitse concentratiekamp Sachsenhausen in de buurt van Oranienburg. Tijd om te rusten was er niet. De hele nacht werden de gevangenen bezig gehouden met administratieve handelingen en controles. Dezelfde ochtend nog moesten Magnée en nog enkele honderden gevangen lopend naar de Heinkel-fabrieken. Daar werden zij ondergebracht in een kapotgeschoten, kale, tochtige vliegtuighangar zonder ramen en deuren. Ze hadden geen jassen,

geen ondergoed, geen handdoek, geen zakdoek, ze hadden helemaal niets om zich ook maar enigszins te beschermen tegen de regen, tegen de kou (het vroom inmiddels 's nachts) en de tocht. Er waren geen voorzieningen, je kon je niet wassen.

In het boek van Jan Burgers 'Ze hebben ons in de steek gelaten' (oktober 2004) is op de pagina's 74 en 75 verder o.a. nog te lezen:

“Het ritme van de dag werd bepaald door de talloze mishandelingen om niets. De burgemeesters waren erbij toen een Nederlandse gevangene met een bierfles werd doodgeslagen. Hij had zijn haar niet goed zitten. Een andere gevangene had tegen de regels in gerookt en werd met hevige stokslagen tot de orde geroepen. Toen de gevangenen daar tegen protesteerden, werd een groep van tweehonderd man, waaronder Magnée, gedwongen op hun hurken te zitten. Om de tien man werden er vijf uitgepikt die elk vijftientig slagen met een knuppel kregen. De slachtoffers konden niet meer liggen of zitten van de pijn.

Eind september werden vijf van de zeven burgemeesters geselecteerd op grond van hun lichamelijke conditie en opnieuw op transport gesteld, nu naar Grosz Ziegelwerke 'Klinker', ook in de nabijheid van Sachsenhausen. Marcel Magnée werd teruggestuurd naar Sachsenhausen. Hij had niet meer de fysieke kracht om het zware werk in de Klinker te kunnen verrichten.

Marcel Magnée was de eerste burgemeester die de macabere stoelendans langs de concentratiekampen niet overleefde. Nadat Marcel Magnée van de Heinkel-fabrieken in Sachsenhausen terugkeerde, werd hij vrijwel direct doorgestuurd naar het concentratiekamp Neuengamme, iets boven Hamburg¹. Het kamp was berekend op tienduizend gevangenen; tegen het einde van 1944 zaten er al meer dan dertigduizend mensen opgesloten. Er waren geen bedden, er was geen voedsel. Hier liepen de Muselmänner rond, uitgeteerde slachtoffers van de honger. Schimmen, mager tot op het bot en onherkenbaar. Al hun weerstand was definitief gebroken. Deze mensen waren kapot. Als je ze even aanstootte, barstten ze in huilen uit. Hier zou Marcel Magnée dwangarbeid hebben verricht tot zijn overlijden op 8 december 1944 om 11.30 uur.”

Grabnachweiskarte für gemeinsame Gräber	Kapelle: 13.
Sargnummer: 8522	
Jahr der Beerdigung: 1944	
Grablage: Bgr. 74 Pl. 47. Nr. 13.	
Name: Marcel Magnée	
Bei Störung der Unterhaltung und Beschädigung des Grabes, sowie zum Zweck der Nachweisung des Grabes ist diese Karte vorzulegen.	
<small>Form Nr. 1000, 11.41, E. 1018</small>	<small>Reinhold</small>

¹ (MV:) Navraag door mijn Rosmalense kennis Wil van den Elzen bij Sietse Geertsema (beide zijn actief in de STICHTING VRIENDENKRING NEUENGAMME) resulteerde in de aanvulling dat Magnée op 16 oktober 1944 naar Neuengamme is gedeporteerd, hetgeen uit het kampnummer 58663 zou zijn af te leiden. Vanuit Neuengamme is hij doorgestuurd naar Hamburg-Hammerbrook, Spaldingstrasse 156/158, alwaar hij is overleden. Voor meer informatie zie: www.vriendenkringneuengamme.nl

COPIE

G 2

H.

Sterbeurkunde

(Standesamt Hamburg-Neuengamme Nr. VII-95.)

Der Bürgermeister Miroslawski - - - - -

- - - - - Katholik - - - - -

wohnhaft in Bergeyk, Bredent, Holland - - - - -

ist am 8. Dezember 1944 - um 11 Uhr 30 Minuten

in Hamburg, Arbeitlager Spillingsburg verstorben.

Der Verstorbene war geboren am 11. Juli 1919 - - - - -

in Nord, Provinz Limburg, Holland - - - - -

Der Verstorbene war - nicht - verheiratet. mit - - - - -

Pauline geborenen Voort tot Voort - - - - -

Hamburg, den 2. Nov. 1944 19

Der Standesbeamte
in Vertretung

[Handwritten signature]

Erbschafts.

Gemeente Bergeyk

No. _____

AAN

ONDERWERP:

den Heer COMMISSARIS DER KONINGIN
in de provincie NOORD-BRABANT

Bijl.:

te 's-HERTOGENBOSCH

BERGEYK, des 8 Augustus 1945

In antwoord op Uw schrijven dd. 31 Juli 1945 doe ik U onderstaand de mij bekende gegevens en berichten toekomen die mij omtrent mijn man bereikten.

Op 6 Juli 1944 is mijn echtgenoot overgebracht naar het kamp te Vught.

Vandaar is hij op 4 September 1944 vervoerd naar Oranienburg in Duitschland

Vanuit Duitschland heb ik geen berichten van hem persoonlijk meer ontvangen.

Bij zijn terugkeer in Nederland verklaarde Burgemeester Ritmeester uit den Helder dat mijn echtgenoot zich op 7 Februari 1945 nog te Oranienburg bevond. Dit was in de eerste helft van Mei 1945.

In Juni 1945 deelde de Heer v. Kettwich Verschuur Minderdijkplein 1 te Amsterdam mij schriftelijk mede dat mijn man in de tweede helft van October van Oranienburg naar Neusgamme was vervoerd en in December 1944 in een der buitenkampen zou zijn overleden.

Bij navraag bij Burgemeester Ritmeester, deelde deze mede dat de mededeelingen van Heer v. Kettwich Verschuur op 'n vergissing moeten berusten.

Nu ontving ik een dezer dagen bericht van de Heer Harks Lijmbeekstraat 368 te Eindhoven dat mijn man op 24 April 1945 te samen met burgemeester Canen uit Helden (L) en met een griffier uit Haarlem nog gezien is op een plaats op ± 160 KM van Oranienburg verwijderd en bezet door de Russen. De Heer Harks zou op eigen gelegenheid vandaar naar Holland zijn vertrokken.

Dit zijn alle inlichtingen die ik tot heden heb bemachtigd

Ik hoop dat het U moge gelukken gunstige gegevens omtrent mijn echtgenoot te verkrijgen en dank U voor de moeite die U voor hem doet.

*J. W. M. Maguis -
Van Vorst tot Vorst*

Zoals uit de brief op de vorige pagina valt te lezen bestond er op 8 augustus 1945 bij mevrouw Magnée nog steeds de hoop dat haar echtgenoot en vader van haar twee kleine kinderen nog in leven was. Op 24 april 1945 zou iemand hem immers nog hebben gezien. Op 6 juni 1945 deelt waarnemend burgemeester Poierré mee welk lied hij heeft uitverkozen om samen te gaan zingen bij Magnée's terugkeer in Bergeijk (*zie de laatste pagina van deze aflevering*).

Pas op 16 september 1945 wordt duidelijk dat Marcel nooit meer zal terugkomen.

Van het Roode Kruis ontvingen wij het droevige bericht dat op 8 December 1944 voor zijn Vaderland in het buitencommando van Neuengamme te Hamburg is overleden en is begraven te Hamburg-Ohlsdorf onze innig geliefde man en vader

de Weledelgestrenge Heer

**Mr. MARCEL CHARLES OCTAVE
MARIE ROBERT MAGNÉE DE HORN**

Burgemeester van Bergeijk en Luijcksgestel

Echtgenoot van

**PAULINA WILHELMINA MARIA
Barones VAN VOORST TOT VOORST**

in den ouderdom van 34 jaren.

Bergeijk:

**P. W. M. MAGNÉE DE HORN-
Barones VAN VOORST TOT VOORST
ROBERT
MARIE — PAULINE**

De plechtige Uitvaart zal worden gehouden 3 Oct. 1945 in de kerk van Sint Petrus Banden te Bergeijk om 11 uur.

Wij bevelen de ziel van onzen dierbaren overledene in Uwe godvruchtige gebeden aan.

Gaarne H.H. Missen.

Op 3 oktober 1945 vond er een plechtige uitvaart plaats in de Hofkerk van Bergeijk. De bevolking van Luijcksgestel en Bergeijk liep in grote getale uit om hun veel te jong overleden geliefde burgemeester een laatste eer te bewijzen.

Marcel Magnée is het waard om hem ook in ons Bergeijk in onze herinnering te houden, ook al is het al bijna 65 jaar geleden dat hij ons moest verlaten.

Martien Veekens.

*Laat ons bidden voor de Ziel van Zaliger
den Weldegestrengen Heer*
**Mr. Marcel Charles Octave Marie
Robert Magnée de Horn**
*Burgemeester v. d. gemeenten Bergeek en Luijckgestel
Echtgenoot van*
**Paulina Witelrnina Maria
Baronesse van Voorst tot Voorst**
*geboren te Horn 31 Juli 1910 en in trouwe plichts-
vervulling overleden in concentratiekamp te Hamburg
8 December 1941.*

In een oord van afgrijzen, waar satan zijn gruwzaam spel speelde van laagheid, list en wreedheid, stierf hij eenzaam, ver van zijn dierbaren, ver van zijn gemeenten, die hij liefhad en van zijn vaderland, waarvoor hij met heldenmoed ballingschap en dood trotseerde.

Bij allen, die hem kenden, grooten en kleinen, klinkt slechts één lof: wat was hij goed, wat was hij zacht. Voegen wij erbij: wat was hij vroom en rijk aan hemelsche gaven. Ieder die hem naderde, werd getroffen door den adel van zijn ziel, door zijn rechtvaardigheidsgevoel, door zijn grootmoedigheid, die allen bistoond, die nooden ienigde, en wonden heilde. Weldoende ging hij rond als zijn Goddelijke Meester.

Daar was misschien geen priester, die aan zijn ziekbed stond, daar was geen lieve hand, die die ziele drukte. Maar God was daar, die hem omgaf met Zijn licht, die zijn bedroefde ziel vertroostte en die hem zacht naar Zich toshaalde. Hij mocht sterven op het feest van de Onbevleete Moeder; was hij niet Haar schoom kind, zoo gaaf, zoo onbevangen. De plechtige Giltvaart geschiedt op den feestdag van de kleine H. Theresia; in den rozenregen vanuit den hemel valt er vandaag een bloem van den Carmel op zijn eenzaam graf ten teeken van den geur zijner schoone daden en als bewijs van de aanvaarding door God van dezen heilendood.

Lieve Vrouw en Kinderen, uw leed is groot, maar in de woon van Jezus denk ik aan U. Gods Vaderhand zal U geleiden en beschermen.

*In het 'Brabants
Dagblad' van 4
juli 2008 schreef
Ron Magnée een
artikel onder de
titel:
'Stille getuige
oorlogsleed in
Sachsenhausen'.*

*De aldaar op 4
mei 2008
namens de
gemeente Vught
onthulde
plaquette was
een initiatief van de 'Stichting Vriendenkring Sachsenhausen'.*

De Vughtse plaquette in Sachsenhausen, tussen de gedenkplaten uit andere landen.

foto Ron Magnée

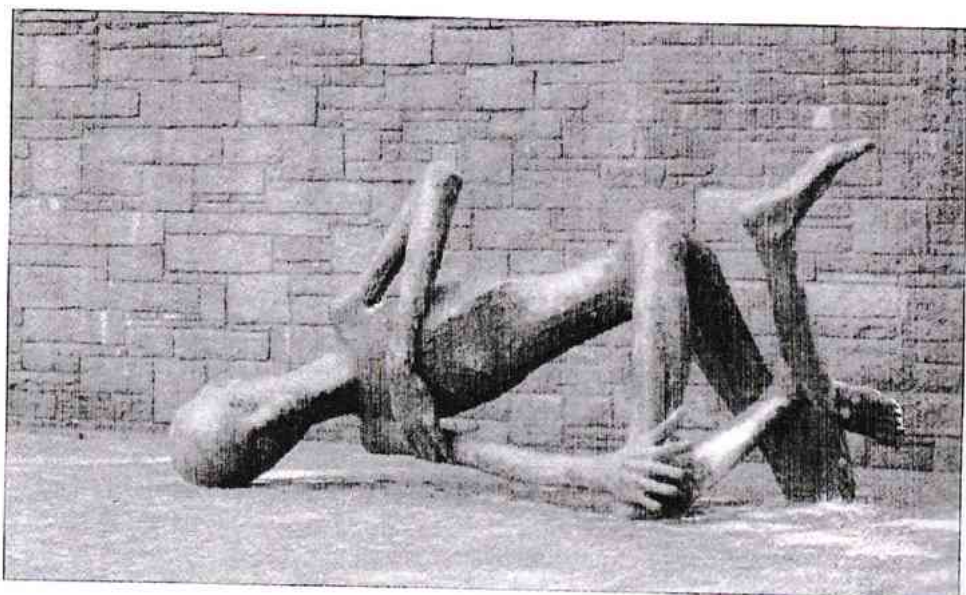

Hierboven: Foto van de gedenksteen aan de muur van de St.-Martinuskerk te Horn (door MV gemaakt op 20 juni 2008).

Hiernaast: Eenvoudige herinnering binnen het raadhuis der gemeente Bergeijk.

Hieronder: Gedenkstenen op het 440 ha grote Friedhof Hamburg-Ohlsdorf.

Tot slot ter overweging en ter gedachtenis

DE STERVENDE GEVANGENE

beeld van Françoise Salmon

Op de groene vlakte
waar ontelbare geliefden
liggen uitgestrooid,
ligt de 'stervende gevangene'
naast het symbool van het crematorium.

Van hoofd tot voet, zelfs tussen de vingers
zit ruimte die been tot been in hoekvorm legt.
Geschopt en gevangen telkens weer
en waar het vroegere leven zat
niets dan tekens van gevangen zijn:
een veelvoud van drie.

De Driehoek van Afwezigheid.

*(Gedicht uit de tweetalige bundel
'Neuengamme – ik kwam terug')*

Onze vaders en ons broers
Hebt gij wel gered
Maar op eigen veiligheid
Hebt gij niet gelet,
Zelf werd wreed
gij weggevoerd
Naar gevangenisbank.
Voor alles wat gij leed
Brenge wij u dank!

*Het 2e couplet van het door
waarnemer J. Poierré op 6
juni 1945 uitverkoren lied
(melodie 'Waar in 't brons-
groen eikenhout') dat bij de
terugkeer in Bergeijk zou
worden gezongen.*

De Vrijheidsboom.

De **vrijheidsboom** of **vrijheidspaal** is een boom of houten paal die symbool staat voor vrijheid en democratie. De vrijheidsboom was een veelgebruikt symbool van de vernieuwde maatschappij die bewerkstelligd werd door de Franse Revolutie. Ook stond het symbool voor vergelijkbare omwentelingen in andere landen, zoals de Bataafse Republiek in Nederland.

De vrijheidsbomen van de Franse Revolutie werden tijdens een ceremonie in het midden van het centrale plein van een plaats geplant of geplaatst. Vervolgens werd er feestelijk omheen gedanst. Bovenaan de vrijheidsboom hing meestal een vaandel, vaak rood. Soms werd ook een Frygische muts van de paal gehangen als vrijheidssymbool. De vrijheidsbomen werden gedecoreerd met vlaggen, bloemen, linten, lichtjes en allerlei andere versierselen. Ze werden vereerd en dienden als een verzamelpunt en een soort altaar voor de revolutionaire beweging. Ze werden wettelijk beschermd;

tijdens de laatste fase van de Terreur kon vernieling van een vrijheidsboom zelfs veroordeling tot de guillotine betekenen. Desondanks werden veel bomen neergehaald door antirevolutionairen, vooral na de val van Robespierre en de antiradicalistische reactie die hierop volgde.

De oorspronkelijke vrijheidsboom was de *Liberty Tree* in Boston, een iep die in 1765 een verzamelpunt werd voor tegenstanders van het Britse koloniale bestuur, in de aanloop naar de Amerikaanse Revolutie. In navolging werden ook in een aantal andere plaatsen in de Dertien Koloniën vrijheidsbomen of -palen geplaatst als protest tegen de Britse overheid. Gedurende de jaren 1760 en 1770 plantte de geheime anti-Britse organisatie Sons of Liberty ("zonen van de vrijheid") regelmatig vrijheidsbomen in New York. In 1770 kwam het tot een handgemeen met dodelijke afloop tussen Britse soldaten en kolonisten in New York nadat de Britten een vrijheidsboom hadden neergezaagd. De vrijheidsbomen werden in de daaropvolgende jaren herhaaldelijk opgericht door de Sons of Liberty en weer neergezaagd door de Britse autoriteiten, tot de kolonisten in 1775 de macht overnamen in New York.

Geïnspireerd door de *Liberty Tree* in Boston werd in 1790 de eerste vrijheidsboom in Frankrijk geplant door de pastor van Saint-Gaudent, een dorpje nabij Civray in Vienne. In 1792 stonden er zo'n 60.000 vrijheidsbomen door heel Frankrijk. Alleen al in Parijs stonden 2.000 vrijheidsbomen, waaronder een die onder toezicht van koning Lodewijk XVI werd geplant in de Tuilerieën. Na de val van Napoleon en de Restauratie in Frankrijk werden de bomen op bevel van de koning uit de steden verwijderd, hoewel ze nog wel in veel dorpen bleven staan. Tijdens de Februarirevolutie van 1848 werden opnieuw veel vrijheidsbomen geplant.

In enkele plaatsen, zoals Bayeux, staat tot op de dag van vandaag een vrijheidsboom. Ook worden nog steeds nieuwe vrijheidsbomen geplant. In 1990 bijvoorbeeld werd voor het Rijksdaggebouw in Berlijn een "vrijheidslinde" geplant als symbool van de vreedzaam verlopen Duitse hereniging.

Nederland en België

In Nederland werden op veel plaatsen vrijheidsbomen geplant door de Patriotten na het uitroepen van de Bataafse Republiek in 1795. Op 4 maart bijvoorbeeld werd een vrijheidsboom geplant op de Dam, voor het stadhuis. Een takje van deze boom wordt nog in het Rijksmuseum bewaard. In plaatsen die door de Fransen bezet werden en later weer in geallieerde handen kwamen werd de vrijheidsboom neergehakt en vervangen door een oranjeboom als symbool van het Huis Oranje-Nassau. Breda bijvoorbeeld werd in februari en april 1793 door Franse troepen bezet.

Na de Franse terugtrekking werd de vrijheidsboom op de Grote Markt omgehaald en werd een als vrijheidsboom opgetuigde galg verbrand. Vervolgens dansten de Bredanaars rond een oranjeboom.

Ook na de bevrijding in 1945 werden in Nederland veel vrijheidsbomen geplant. Zo ook de Assumptionisten te Bergeijk; zij plantten een vrijheidsboom (een Eik) in het Patersbos.

In België werden veel vrijheidsbomen geplant na de Belgische Revolutie in 1830 om de onafhankelijkheid van België te vieren, vaak met een Belgische driekleur in de top.

Bergeijk

Op 13 mei 1795 is op de markt de vrijheidsboom geplant en heel Bergeijk danst er omheen. Vrijheid, gelijkheid en broederschap, de befaamde leuze heeft ook hier geklonken. Maar zo rooskleurig als het zich aanvankelijk liet aanzien, was het nu ook weer niet. De bevolking ondervond veel last van de Franse soldaten.

Riethoven

Ook in Riethoven is een vrijheidsboom geplant ter gelegenheid van de ‘bevrijding’ door de Fransen. Meester P.N. Panken heeft over deze boom een aantekening gemaakt in zijn dagboeken.

Op 7 december 1892 bezocht hij Riethoven en beschreef dit als volgt:

“ Op 7 december had ik het voornemen in gezelschap van H. Franken de door hem herbouwde kerk te Riethoven en tevens den op den namiddag van 30 November omgewaaiden populier te gaan zien.

Het Gilde St. Anna heeft dit informatiebordje op de boom bevestigd.

Deze reusachtige boom, waarvan ik in verschillende aantekeningen om de geschiedkundige zeldzame beteekenis daaraan verbonden gewaagde, is door hevigen wind, eenige meters boven den grond doorgebroken en ter neder gevallen. Hij bereikte een dikte van p.m. 1 ½ meter en eene hoogte van ongeveer .. meters, wedijverende met het bovendeel der torenspits. Ten jare 1796 werd hij er in de late lente als vrijheidsboom en niet zoals het derde nummer der Meijerij'sche courant van 3 Dec. meldt geplaatst wegens de naasting der kerk. Meermalen werd hij van tak en blad beroofd en ruim 30 jaren geleden ook van zijnen top. Enkele jaren voor dien tijd liet ik met toestemming van de toenmalige Burgemr. der gemeente enige spruiten van dien boom naar Westerhoven halen en aldaar in mijn weiland planten.”

P.N. Panken heeft ook verschillende beschrijvingen of geschiedenissen van Kempische dorpen geschreven, waaronder “ De Geschiedenis van Riethoven”. Hierin komt de vrijheidsboom van Riethoven ook ter sprake. “ 1796. In het laatst van Mei is een vrijheidsboom onder luidruchtige vreugde bedrijven geplant. Men koos zijne plaats in de dorpskom 20 meters bezuiden den toren, en ook slechts weinige van het later gebouwde raadhuis; zodat tusschen dit gebouw en den boom, zijnde een populier, in de late lente en wel zonder wortels geplant was, groeide hij en werd een hooge, rechtstrammige kolossus, met de verhevenin 1893 nog hooger gebouwde torenspits zijn stam bereikte van den grond tot eenige meters daarboven eene dikte van p.m. anderhalve meter terwijl zijne hoogte ongeveer 30 meters bedroeg. Meermalen beroofde een storm hem van eenige takken en omtrent het jaar 1865 ook van den top (1). Deze boomreus verkondigde aan tijdgenoot en nageslacht de heuglijke gebeurtenissen van den Franschen tijd. Hij mocht evenwel den ouderdom eener volle eeuw niet bereiken. Een hevige wind verbrak hem in den namiddag van 30 november 1892 enkele meters boven de oppervlakte, zodat hij nederstortte. Tot op deze hoogte was de stam langzamerhand hol geworden (1). In het najaar van 1895 heeft met terzelfden plaatse een lindeboom geplant.”

(1) Omstreeks 1860 liet ik, met vergunning eenige spruiten of takken van dien vreemdsoortige boom naar Westerhoven voeren en daar in een perceel grond planten. Hiervan groeien nog afstammelingen”.

Lindebomen kunnen onder gunstige omstandigheden gemakkelijk enkele eeuwen oud worden, maar omstreeks 1982 blijkt de boom al een stuk minder vitaal.

Zoals op veel plaatsen in de regio is het Dorpsplein wellicht ook verhard geweest met zinkslakken. Deze slakken waren eigenlijk een ideaal en goedkoop verhardingsmateriaal en er groeide ook nauwelijks onkruid op. Later bleek dat zware metalen hiervan de oorzaak waren en dat bomen er ook niet goed tegen konden. Er werden toen pogingen gedaan om de grond bij de boom te verbeteren, maar in 1992 blijkt de vitaliteit zo verslechterd te zijn dat wordt besloten om de boom rigoreus te snoeien, oftewel te kandelabereren. Alle takken worden tot dicht bij de stam afgezaagd en er groeit dan weer een compacte bladerkroon op. De natuurlijke vorm van deze imposante boom is hierdoor definitief verloren gegaan.

In 1993 worden in Riethoven de waardevolle bomen geïnventariseerd, hierbij wordt aangegeven dat het om een *Tilia vulgaris* oftewel Hollandse linde gaat. De omtrek van de stam op 1,30 meter hoogte bedraagt 2,80 meter, de hoogte is 14 meter en de kroon is gekandelaberd.

In 2001 is de boom boomtechnisch geïnspecteerd en er is toen een Tonderzwam aan de stamvoet geconstateerd. Bij het kandelabereren van bomen sterft namelijk ook een deel van het wortelstelsel af en wordt de boom gevoeliger voor aantasting door schimmels. Bomen met een dergelijke aantasting krijgen breekbare wortels en stam, waardoor de boom gevoelig wordt voor omwaaien. Door de boom regelmatig te knotten blijven de krachten op de boom en daarmee het risico voor omwaaien beperkt. De boom wordt jaarlijks gecontroleerd en in 2004 blijkt dat de boom nog voldoende groeikracht heeft, maar niet meer in dikte toeneemt. In 2007 wordt de kroon weer geknot om de krachten van de wind op de boom te beperken. Het komt er eigenlijk op neer dat de boom binnen enkele jaren, ruim een eeuw na het planten, het loodje zal leggen.

De lindeboom, waar Panken over schreef, is de huidige boom die midden op het Dorpsplein staat.

Deze notitie, welke gedateerd is *14 julio 1794*; kan niet door de 1e dokter Raupp geschreven zijn, niet door zijn echtgenote, maar is mogelijk door 'n dochter geschreven en wel dezelfde die in het notitieboekje (zie Raupparchief) in 1814 noteert dat haar moeder, Maria Geujens, overleden is. Tja, de legers van de Franse Republiek roofden nogal, vandaar.

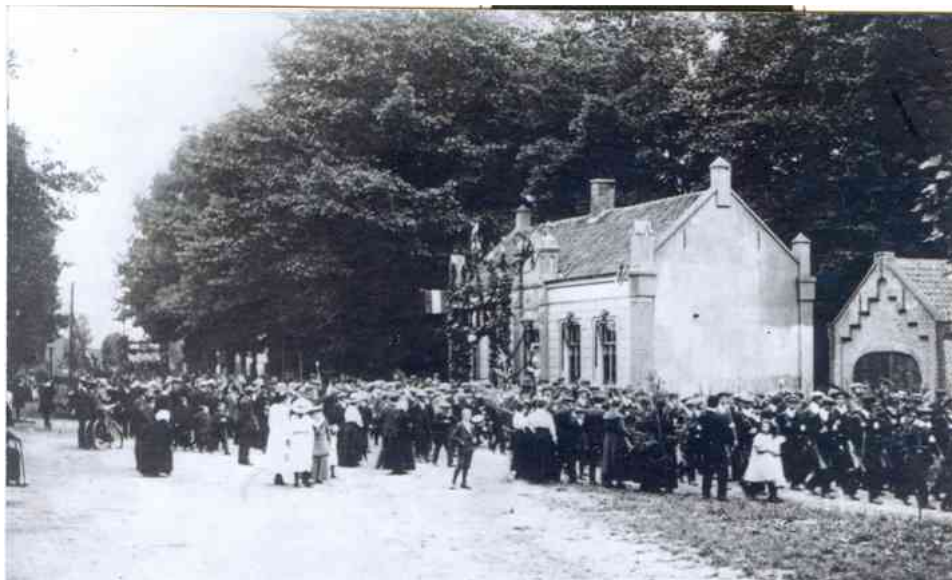
Maar waar de schat begraven was of misschien nog is ...?

Op de plaats van het toenmalige doktershuis aan 't Hof staat nu een Chinees restaurant. En dan was er nog een moestuin (perceel B40) in de Schansakker. Daar staat het nieuwe gemeentehuis, en het vooraf gedane grondonderzoek van de archeologische dienst leverde geen zilverwerk op zoals ondergetekende vaststelde. Dus waar het zilverwerk gebleven is ?

Met Kortjakje mee naar de kerk ??

Wim van Dooremolen

Rectificatie: Het 1^e Raadhuis van Bergeijk, de volgende foto stond in Keersopper 11 zonder brandweerhuisje; daarom nogmaals geplaatst:

Het 1^e Raadhuis van Bergeijk aan “de Straat”
met rechts zichtbaar het brandweerhuisje.

Kerkhof St.Petrusbanden Bergeijk - vroeger en nu - impressies

